

Ngaahi Totonu he 'Apingaue 'i 'Aositelelia

Ko hai 'oku 'i ai 'a 'ene totonu 'i he ngaue'anga 'i 'Aositelelia?

'Oku hanga 'e he ngaahi lao ko ia 'a 'Aositelelia ki he 'apingaue 'o malu'i 'a e kau ngaue ko ia ko 'enau tefito'i ngaue ia ha ngaue'anga 'i 'Aositelelia, pe ko ha kau ngaue 'oku fakangaue'i kinautolu 'e ha Ngaue'anga 'Aositelelia. 'Oku 'ikai ko ha me'a pau ia ma'a e kau ngaue ke nau sitiseni pe nofo fonua kae toki lava ke malu'i kinautolu 'e he ngaahi lao ko ia 'o e ngaahi ngaue'anga 'i 'Aositelelia.

'Oku ma'u 'e he tokotaha kotoa pe 'oku 'i ai ha'ane Visa 'a e totonu tatau ki he ngaahi pale mo e ngaahi malu'i kotoa 'o tatau mo e kakai kotoa pe 'oku nau ngaue 'i 'Aositelelia ni. Ko e ngaahi konituleki pe ngaahi aleapau ngaue 'oku 'ikai te nau lava 'o fakata'e'aonga'i pe to'o 'a e ngaahi pale 'oku tuha mo e taha ngaue ni.

Fe'ia te u lava ke ma'u mei ai ha tokoni?

Ko e Fair Work Ombudsman¹ (FWO) 'Oku nau fakapapau'i 'oku tauhi 'a e ngaahi lao ko ia 'i he ngaahi ngaue'anga 'i 'Aositelelia.

'Oku 'i ai ha ngaahi me'angaue 'onilaine 'a e FWO te ke ala lava ke vakai'i ai 'a ho'o vahe pe vahenga 'o ngaue'aki ha misini tanaki (calculator).² Te ke lava pe 'o fakahu mo fika'i vave pe e lekooti 'o ho'o ngaahi houa ngaue 'i ha'o ngaue'aki 'a e 'epi ko e Record My Hours app - Fair Work Ombudsman.³

Kapau 'oku ke ongo'i 'oku 'ikai ke tokanga'i lelei koe 'e he ngaue'anga pe 'ikai ke fai totonu ki he ngaahi lao o e Ngaue'anga 'i 'Aositelelia, te ke lava pe 'o fetu'utaki ki he FWO ke ma'u ha ngaahi fakamatala, fale'i pe tokoni. Te ke lava 'o telefoni kiate kinautolu 'i he 13 13 94.

Te ke ala lava pe foki ke ma'u ha ngaahi tokoni fakalao ta'etotongi mei ha ngaahi kautaha kehe, 'o hange koe likolo 'eiti, ha senita lao fakakomiuniti pe ko ha kautaha 'iunioni.⁴

Kae fefe 'a 'eku visa?

'E 'ikai lava 'e ho'o ngaue'anga 'o kaniseli 'a ho'o visa, tatau ai pe kapau kuo ke maumau'i 'a e ngaahi tukunga 'o ho'o visa. Ko e Potungaue Fefolau'aki pe (Department of Home Affairs, pea mo e Australian Border Force (ABF), 'oku nau

mafai ke 'oatu, 'ikai tali ke foaki atu, pe kaniseli ha visa.

Kuo 'osi fokotu'u fo'ou 'e he Pule'anga 'Aositelelia ha lao ke tokoni 'o malu'i 'a kinautolu 'oku 'i ai ha'anau visa mei he fakaehaua 'i he ngaue'anga. Ko e ngaahi malu'i fo'ou ko'eni ko ha konga 'o e polokalama Fakamalohi'i 'o e malu'i 'o ha lipooti 'a ia 'oku ui koe Strengthening Reporting Protections Pilot.⁵

'E lava pe keke faka'aonga'i 'a e fo'i polokalama ko 'eni 'o kapau 'oku ke 'i heni 'i ha visa fakataimi **mo ha ngofua ngaue**.

Kapau ko ha taha koe 'oku ke ma'u ha visa fakataimi ka 'oku **'ikai ha'o ngofua ngaue**, 'E vakai'i leva 'e he Home Affairs 'a ho'o keisi 'o fakatatau ki he'enau ngaahi mo'oni'i me'a 'oku taau mo kinautolu.

Kapau 'oku ke lava 'o kau ki he polokalama ni, **'E 'ikai kaniseli** 'e he Home Affairs 'a ho'o visa 'o kapau:

- Kuo ke maumau'i ha tukunga 'o ho'o visa-ngaue, pea
- Ne 'i ai ha kaunga 'o ho'o maumau'i 'o ho'o visa mo ha'ane felave'i mo ha to'onga tauhi fakaehaua 'i ho'o ngaue'anga, pea
- Ne tauhi pe 'a e toenga ia 'o e ngaahi tu'utu'uni kehe 'o ho'o visa.

Ke ke lava 'o ngaue'aki 'a e me'angaue fo'ou lipooti malu'i, kuo pau ke ke:

- 'Osi fakamo'oni'i faka'ofisiale 'o e fakaehaua ne fai 'i ho'o ngaue'anga 'e ha 'eiseni fakapule'anga fekau'aki pe ko ha "accredited third party" ki mu'a pea toki fai 'a hono fakahoko ki he Home Affairs⁶
- Fakamatala'i fakaikiiki 'a e felave'i 'o e fakaehaua 'i he ngaue'anga pea mo e maumau'i ko ia 'o e tu'utu'uni 'o e visa, pea
- Fakapapau'i te ke tauhi pau ki he ngaahi tu'utu'uni 'o ho'o visa 'i he hoko atu 'i he kaha'u.

Ke fakahoko ki he Home Affairs 'a hono fakaehaua koe 'i ho'o ngaue'anga, te ke lava 'o fakafonu 'a e foomu Strengthening Reporting Protection Request Process form.⁷

Ko e ha 'a 'eku ngaahi totonu 'i he ngaue'anga?

'Oku 'i ai 'a e ngaahi lao 'i 'Aositelelia fekau'aki mo ho'o ngaahi totonu ko ia 'i he ngaue, 'o hange ko e ha 'a e si'isi'i taha 'o e vahenga 'oku totonu ke totongi atu ('o kamata mei he 'aho 1 Siulai 2024 ko e vahenga

¹ <https://www.fairwork.gov.au/>

² <https://calculate.fairwork.gov.au/findyouraward>

³ <https://www.fairwork.gov.au/tools-and-resources/record-my-hours-app>

⁴ <https://www.fairwork.gov.au/tools-and-resources/other-workplace-relations-help/legal-help>

⁵ <https://immi.homeaffairs.gov.au/visas/working-in-australia/work-rights-and-exploitation/strengthening-reporting-protections-pilot>

⁶ <https://immi.homeaffairs.gov.au/visas/working-in-australia/work-rights-and-exploitation/strengthening-reporting-protections-pilot#content-index-3>

⁷ <https://immi.homeaffairs.gov.au/visas/working-in-australia/work-rights-and-exploitation/strengthening-reporting-protections-pilot/request-process-form>

ma'ulalo taha ki ha taha lahi lau houa ngaue taimi kakato ko e \$24.10 he houa), 'a e lahi taha 'o e houa te ke lava 'o ngaue'i mo e lahi 'o e taimi malolo 'e ngofua ke ke ma'u.

Ko e ngaahi lao ko 'eni 'e lava pe ke ma'u mei ha ngaahi 'elia kehekehe 'o hange ko 'ene 'asi 'i ha ngaahi fakapale⁸ pe 'i ha registered employment agreement ('o hange ko ha aleapau fakakautaha),⁹ pe ko ha konituleki ngaue.

Ko e kotoa 'o kinautolu ma'u visa 'oku nau ma'u kakato pe 'a e ngaahi me'a kotoa pe 'oku 'i ai 'a 'enau totonu ke nau ma'u pea mo e malu'i tatau 'o hange pe koe ha taha ngaue 'Aositelelia 'o fakatatau ki he Fair Work Act 2009 (Cth).¹⁰

'Oku kau ki ai 'a eni:

- Vahe mo e vahenga - fakatata, – mei he 'aho 1 'o Siulai 2024 ko e vahenga ma'ulalo taha fakapule'anga ki ha taha lahi ngaue taimi kakato pea mo e kau ngaue fakataimi ko e \$24.10 he houa. Ko e vahenga ma'ulalo taha 'oku toki fakamahino'i fakata'u pe.
- Malu'i mei ha ngaohi kovi'i 'o tuku ki tu'a ta'etotonu ('tuli' pe tuku ki tu'a) 'i ha fa'ahinga tukunga.*
- Malu'i mei he fakakehekehe'i (ngaahi kovi'i) 'i hano fakakakato 'o ha totonu 'i he 'apingaue - fakatata, 'oatu ha'o livi lolotonga 'oku 'ikai ke ke lava 'o ngaue 'i ha'o puke pe lavea, pe ko ha launga'i pe faka'eke'eke fekau'aki mo 'enau ngaue.
- Malu'i mei hano hoha'asi fakalielia'i mo hano fakamalohi'i 'i he ngaue.
- Malu'i mei he filifilimanako - 'o kau heni 'a e malu'i mei he filifilimanako 'i he tukunga ko e ta'umotu'a, tangata pe fefine, matakali, natula 'o hano manako pea mo e tui fakalotu.

*Kapau 'oku ke tui kuo ngaohi kovi'i pe tuli ta'efakalao koe (unfairly or unlawfully dismissed), 'oku 'i ai ha 'aho 'e 21 ma'au ke ke fai ai ha'o launga ki he Komisoni Vahevahe Taau (Fair Work Commission). Ko e Ngaahi Lao pea mo ha faka'ata 'i ha tukunga makehe 'e faka'aonga'i. 'Oku tonu ke ke kumi ha fale'i ki he me'a ni 'i he vave taha.¹¹

'Oku mahu'inga ke ke fai pau ki he ngaahi tu'utu'uni 'o ho'o visa. Kapau 'oku 'i ai ha me'a 'oku ke fihi ai fekau'aki mo ho'o malava ke tauhi 'a e ngaahi tu'utu'uni 'o ho'o visa 'oku totonu ke ke talanoa ki ai mo ha 'eiseni fefolau'aki 'osi lelesita (RMA) pe ko ha fakafofonga lao pe ko ha'o fetu'utaki hangatonu ki he Potungaue Fefolau'aki 'a e Department of Home Affairs.¹²

Kai kehe, 'oku 'i ai pe 'a ho'o ngaahi totonu mo hao malu'i 'i he malumalu 'o e ngaahi lao ki he ngaue'anga 'o 'ikai ha kaunga ki ai 'a ho tukunga fakafefolau'aki. 'Oku kau heni 'a e ngaahi tukunga 'i he malumalu 'o e Lao Fefolau'aki he taimi 'oku ke:

- Maumau'i ai 'a e tu'utu'uni 'o ho'o visa,
- 'Ikai ke toe 'i ai ha'o ngofua ngaue 'i 'Aositelelia ni fakatatau ki he tu'utu'uni 'a ho'o visa, pe
- 'Ikai ke toe 'i ai ha'o visa.

Ko e ha e ngaahi faka'ilonga 'o e fakae'haua 'i he ngaue'anga.

Ko e ngaahi to'onga fakae'haua 'oku lava pe ke kau ki ai 'a e ngaahi to'onga kehekehe 'o hono ngaohi kovi'i 'o ha taha ngaue 'i falengaue.¹³ 'E lava pe ke fakafotunga kehekehe pe 'o hange koe:

- Fakamanamana'i ke kaniseli ho'o visa.
- Fakamalohi'i ke ngaue .
- Ngaue 'i ha taimi ngaue loloa fau.
- To lalo e vahe pea 'ikai vahe 'a e taimi ako ngaue.
- 'Ikai ke 'ange ha la'i tohivahe.
- Ngaahi to'oto'o ta'etotonu 'o e vahe (i.e ki he nofo'anga, ako ngaue, me'akai pe totongi me'alele, fakahu pa'anga pe, ko ha sikiimi 'totongi pa'anga fakafoki'.¹⁴
- 'Ikai ke ke 'inasi he ngaahi monu'ia 'o e kau ngaue, 'o hange ko e vahenga malolo 'o kau ai 'a e vahe 'o ha nofo puke pe malolo fakata'u pe koe supa.
- Ko hano 'ave 'a ho'o paasipooti 'o tauhi 'e ha taha kehe.
- Fakamalohi'i pe ke ngaue 'o 'ikai fakatatau ki he tu'utu'uni 'o ho'o visa.
- Fakamalohi'i ke totongi faka-'angataha pe ke 'tipositi' ki ha fo'i ngaue.
- Feinga hola 'a e Ngaue'anga mei he totongi tukuhau 'o nau vahe pa'anga kesi atu koe.
- Faka'ilonga'i koe ko ha konitulekita tau'ataaina 'o 'ikai ko ha taha ngaue.
- Ngaue 'i ha 'aataakai fakatu'utamaki
- 'Oatu 'e ho'o ngaue'anga ha nofo'anga 'ikai fakafiemalie ki he nofo, fakataha mo hono fakamalohi'i koe ke ke totongi 'a e nofo'anga ko ia.
- 'Ikai fakangofua ke ke mavahe mei he ngaue'anga.
- Fakamalohi'i ke 'oua na'ake kau ki ha kautaha 'iunioni.

'Oku hoko 'a e fakae'haua 'i he Ngaue'anga 'i he taimi 'oku 'ikai ai ke 'i ai ha 'ilo ki he ngaahi totonu 'i he ngaue'anga pea mo e ngaahi fatongia totonu, mahino'i pe 'ikai ke tauhi ki ai 'a e ngaue'anga, tatau ai pe ko ha mata'ivalea pe ne 'uhinga pe ki ai.

⁸ <https://www.fairwork.gov.au/employment-conditions/awards>

⁹ <https://www.fairwork.gov.au/employment-conditions/agreements>

¹⁰ <https://www.legislation.gov.au/C2009A00028/latest/versions>

¹¹ <https://www.fairwork.gov.au/ending-employment/unfair-dismissal>

¹² <https://immi.homeaffairs.gov.au/visas/already-have-a-visa/check-visa-details-and-conditions/see-your-visa-conditions>

¹³ Fakae'haua 'oku faka'uhinga'i fakatatau ki he malumalu 'o e 271.1A Lao fai hia <https://www.legislation.gov.au/C2004A04868/latest/text/2>

¹⁴ 'Oku 'ikai ko e pa'anga to'oto'o kotoa pe ko ha faihala.

'Oku anga fefe hano uesia 'e he tukunga 'o 'eku visa 'a 'eku ngaahi totonu 'i he ngaue'anga

Ko ho'o visa 'Aositelelia mahalo pe 'oku 'osi kau 'i hono ngaahi tu'utu'uni ha ngaahi me'a fekau'aki mo ha fa'ahinga ngaue te ke lava ke fai pe 'ikai. 'E hanga 'e ho'o Ngaue'anga 'o tataki koe ki he ngaue ko ia 'oku lava ke ke fai mo ia 'oku 'ikai fe'unga ke ke fai koe'uhi ko e ngaahi tu'utu'uni 'oku 'asi 'i ho'o visa. Fakatataa, kapau ko ho'o visa 'oku ne fakangofua pe koe ki ha fa'ahinga ngaue'anga pau, 'e ala fekau koe 'e ho'o ngaue'anga ke ke ngaue pe 'i he fo'i ngaue ko ia.

Ko ho'o tohi fakaha 'o ho'o visa 'oku ne fakahaa'i tonu ai 'a e ngaahi fakaikiiki ko ia ki ho'o visa. Ka 'ikai ia, 'oku ke lava 'o vakai'i 'a e fakaikiiki 'o ho'o visa, kau ki ai mo hono ngaahi tu'utu'uni, 'i he Visa Entitlement Verification Online: Visa holder enquiry (immi.gov.au) (VEVO)¹⁵ 'i he uepisaiti 'a e Potungaue Fefolau'aki - Department of Home Affairs website.

Kapau 'oku ke ngaue'aki ha RMA pe ko ha fakafofonga lao, te nau lava foki mo kinautolu 'o 'oatu 'a e ngaahi fale'i mo ha tataki ki he ngaahi tu'utu'uni 'o ho'o visa.

Toe Ngaahi Fakamatala lahi ange

Visa holders and migrants - Fair Work Ombudsman¹⁶

Ko e National Employment Standards (NES)¹⁷ ko e vahenga ma'ulalo taha 'ia ma'ae tokolahi taha 'o e kau ngaue.

'I he Fair Work Information Statement (FWIS)¹⁸ 'Oku ma'u ai 'a e ngaahi fakamatala fekau'aki mo e NES pea mo ha toe fa'ahinga vahenga ma'ulalo pe monu'ia kehe. Ko e FWIS kuo pau ke tufaki atu ki he kau ngaue fo'ou kotoa pe 'e honau ngaue'anga kotoa.

'Omipatimeni 'o e Vahevahe Taau

Tukupau 'Aositelelia

Komisoni 'o e Vahevahe taau

'Ofisi Tukupau 'Aositelelia

Pailate Fakamalohi'i lipooti Malu'i

Visa Tali ki he ola 'o ha 'eke totonu 'i he ngaue'anga

Polisi Fetelolo 'a 'Aositelelia

Ko e tohi ni 'oku fatu 'e he Potungaue Fefolau'aki 'Department of Home Affairs,' pea 'oku taumu'a ke tufaki atu 'e he RMAs. 'Oku 'ikai 'oatu 'a e tohi ni ke ne fetongi ha fale'i fakalao pe ha tokoni fakafefolau'aki 'o ha RMA.

¹⁵ <https://online.immi.gov.au/evo/firstParty?actionType=query>

¹⁶ <https://www.fairwork.gov.au/find-help-for/visa-holders-migrants>

¹⁷ <https://www.fairwork.gov.au/employment-conditions/national-employment-standards>

¹⁸ <https://www.fairwork.gov.au/employment-conditions/information-statements/fair-work-information-statement>